

мент архівної діяльності має включати збереження, класифікацію, захист і доступ до документів, що забезпечує ефективність управління органів місцевого самоврядування. Впровадження сучасних методів архівної діяльності сприяє підвищенню ефективності управління, прозорості рішень та збереженню національної пам'яті України.

Список використаних джерел

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ, редакція від 21.06.2024. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Білушак Т. М. Менеджмент архівної діяльності: навчальний посібник. Львів: видавництво Львівської політехніки, 2017. 240 с. URL: <https://catalog.lounb.org.ua/bib/408518> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Бойко Н. В. Інформаційно-аналітична діяльність органів місцевого самоврядування – важлива складова процесу прийняття управлінських рішень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 65–71.
4. Бойко Н. В. Інформаційно-аналітичні документи в системі службової документації органів місцевого самоврядування України: дис. ... д-ра філос. Київ, 2023. 201 с.
5. Горбань Ю., Каракоз О., Прокопенко Л. Трансформація архівної справи в інформаційно-цифровому суспільстві. *Український інформаційний простір*. 2024. С. 76–88. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/330035/319655> (дата звернення: 01.04.2026).
6. Державна архівна служба України. Затверджено Програму оцифрування архівних інформаційних ресурсів на 2026–2030 роки. URL: <https://archives.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
7. Калакура Я. С., Ковтанюк Ю. І. Архівний менеджмент в умовах інформаційного суспільства. *Архіви України*. URL: <https://au.archives.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).
8. Archium – платформа для створення цифрового архіву. URL: <https://arinsy.com/product/archium/> (дата звернення: 01.04.2026).



УДК: 930.25:004.056

Савенко Софія Віталіївна

*(наук. керівник – д-р філософії, старший викладач Артеменкова О. М.)
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця*

ЗАХИСТ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

Анотація. У роботі розглянуто проблему захисту архівних документів в умовах воєнних загроз. Проаналізовано основні ризики та заходи їх подолання, зокрема цифровізацію, евакуацію та міжнародну співпрацю. Обґрунтовано значення архівів для збереження історичної пам'яті та національної ідентичності.

Ключові слова: архівні документи, цифровізація архівів, захист архівів, воєнні загрози, культурна спадщина, евакуація архівів.

Архівні документи є важливим складником культурної, історичної та правової спадщини держави. Вони містять інформацію про розвиток політичних інститутів, суспільних процесів, економічних відносин та культурного життя. Саме тому архіви відіграють ключову роль у формуванні історичної пам'яті су-

спільства та збереженні національної ідентичності. У сучасних умовах воєнних конфліктів архівні установи опиняються під серйозною загрозою, оскільки війна часто супроводжується знищенням культурної спадщини, інфраструктури та історичних джерел.

Після початку повномасштабної російської агресії проти України питання збереження архівної спадщини набуло особливої актуальності. Архівні установи опинилися в умовах постійної небезпеки через бойові дії, ракетні обстріли та окупацію окремих територій. У таких умовах держава змушена розробляти нові підходи до захисту документальної спадщини, впроваджувати сучасні технології її збереження та посилювати міжнародну співпрацю у сфері охорони культурних цінностей [1].

Збереження архівів є важливим не лише для історичної науки, але й для забезпечення прав громадян, оскільки багато документів мають юридичне значення. Втрата архівних матеріалів може призвести до втрати доказової бази щодо майнових прав, соціальних гарантій та інших важливих аспектів суспільного життя. Законодавче забезпечення захисту документальної спадщини в Україні визначається, зокрема, розпорядженням від 24.12.2024 № 1349-р Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» [5]. Стратегія акцентує на необхідності створення електронних ресурсів, резервного копіювання даних, а також забезпечення захисту документів в умовах надзвичайних ситуацій і воєнних загроз.

Державна архівна служба України затвердила Програму оцифрування архівних інформаційних ресурсів на 2026–2030 роки. У межах реалізації цієї програми передбачено створення понад 150 млн цифрових копій архівних документів. Роботи здійснюватимуться системою державних архівних установ – центральними, галузевими та регіональними архівами – як самостійно, так і у співпраці з національними та міжнародними партнерами. Програма реалізовувалася у 2022–2025 роках і продемонструвала високу ефективність навіть в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації.

За цей період державними архівними установами України:

- створено понад 105,5 млн цифрових копій документів;
- оцифровано 1,55 млн одиниць зберігання;
- створено цифрові копії 87,5 тис. одиниць обліку та 88 тис. описів архівних фондів [6].

Під час воєнних конфліктів архіви стикаються з різними видами загроз. Насамперед це фізичні ризики, пов'язані з руйнуванням будівель архівних установ внаслідок обстрілів, бомбардувань або інших воєнних дій. Руйнування архівної інфраструктури може призвести до повної або часткової втрати архівних фондів. Зокрема, у підрозділі Служби безпеки України в Чернігові зберігалися значні масиви документальних матеріалів: орієнтовно 13 тисяч справ на репресованих осіб, а також документи радянських спецслужб – накази, службові переписки, особові та агентурні справи ХХ століття, які були знищені внаслідок російського ракетного обстрілу 25 лютого 2022 року [11].

Окремою проблемою є незаконне вилучення або вивезення архівних матеріалів з окупованих територій. Зокрема, під час тимчасової окупації Херсонщини у 2022 році росіяни частково пограбували сховище Державного архіву Херсонської області. Вивезли до 40 % фондів. Вилучення й привласнення документів розглядається як ймовірний військовий злочин відповідно до ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду та ст. 438 Кримінального кодексу України, що порушує норми міжнародного гуманітарного права, зокрема положення Гаазьких конвенцій 1907 і 1954 років, Женевської конвенції 1949 року та Додаткового протоколу 1977 року [2].

Крім фізичних загроз, сучасні архіви стикаються з новими викликами, пов'язаними з розвитком інформаційних технологій. Зокрема, електронні архівні системи можуть бути об'єктами кібератак або несанкціонованого доступу до інформації. Це створює ризики втрати цифрових документів або їх спотворення. Тому питання інформаційної безпеки стає важливим елементом сучасної архівної політики [3].

Важливим аспектом у системі захисту документальної спадщини є діяльність Державної архівної служби України, яка координує роботу архівних установ у складних умовах воєнного часу. За підсумками 2025 року діяльність служби була спрямована насамперед на забезпечення збереженості архівних фондів, які опинилися під загрозою через бойові дії та окупацію окремих територій [4].

Одним із ключових напрямів роботи стало впровадження заходів з евакуації архівних документів із зон підвищеної небезпеки. Нормативною основою таких дій є постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій», яка містить перелік матеріальних і культурних цінностей, що підлягають обов'язковій евакуації. До цього переліку включено, зокрема, документи Національного архівного фонду, інші архівні документи, що зберігаються в архівних установах, облікову документацію до них, а також документи страхового фонду та відповідне технологічне обладнання [7].

В умовах воєнного стану зазначені положення були актуалізовані. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2025 року № 475 уточнено механізми евакуації архівних документів та визначено відповідальних суб'єктів. Відповідно до цієї постанови, організація евакуації документів Національного архівного фонду покладається на Міністерство юстиції України спільно з Державною архівною службою України для центральних державних архівів, а також на центральні та місцеві органи виконавчої влади – для галузевих і місцевих архівних установ [8].

Практична реалізація зазначених нормативних положень передбачала переміщення найбільш цінних архівних фондів до безпечніших регіонів України, що дало змогу уникнути їх втрати або знищення внаслідок бойових дій. Паралельно здійснювалися заходи з облаштування нових архівосховищ, удосконалення умов зберігання документів та забезпечення їх належного обліку і збереженості.

Значну увагу у 2025 році приділено цифровізації архівних матеріалів. Державна архівна служба України активно розвивала електронні ресурси, зокрема

портал електронних послуг, а також продовжувала наповнення науково-пошукового інтернет-проєкту «Український мартиролог ХХ століття». Станом на кінець грудня 2025 року в базі цього архівно-пошукового проєкту містилися записи про 155 479 репресованих осіб, що на 14 662 особи (або 9,4 %) більше, порівняно з 2024 роком (140 817 осіб). Водночас нормативним підґрунтям цифровізації стало ухвалення наказу Міністерства юстиції України від 02.06.2025 № 1544/5 «Про затвердження Змін до Порядку приймання-передавання електронних документів Національного архівного фонду на постійне зберігання», зареєстрованого 03.06.2025 за № 855/44261, спрямованого на оптимізацію процесів роботи з електронними документами відповідно до результатів пілотного проєкту модернізації системи «Електронні архівні системи (ЕЛАРСИС)». У межах цих заходів створювалися цифрові копії документів та забезпечувалося їх збереження на резервних носіях, що стало важливим кроком у мінімізації ризиків втрати інформації внаслідок фізичного знищення архівів [4; 9].

Також важливу роль відіграє міжнародна підтримка у сфері збереження архівної спадщини. Україна співпрацює з міжнародними організаціями та архівними установами інших країн, які допомагають у реалізації програм цифровізації, забезпеченні технічного обладнання та створенні резервних копій архівних матеріалів [1].

Йдеться насамперед про такі міжнародні організації та інституції:

- 1) ЮНЕСКО – займається захистом культурної та документальної спадщини, реалізує програми збереження архівів у кризових умовах;
- 2) Міжнародна рада архівів – розробляє стандарти архівної діяльності та координує підтримку архівів у надзвичайних ситуаціях;
- 3) Європейська комісія – фінансує проєкти цифровізації та збереження культурної спадщини;
- 4) міжнародні фонди та ініціативи.

Упродовж 2025 року у співпраці з FamilySearch International державними архівами виготовлено 37 670 813 скан-копій (на 2 670 813 більше від запланованих 35 млн скан-копій), з них у четвертому кварталі виготовлено 9 716 978 скан-копій; у третьому кварталі – 9 376 704 скан-копій; у другому кварталі – 10 430 342 скан-копій; у першому кварталі – 8 146 789 скан-копій.

Сьогодні в Україні FamilySearch International реалізовує найбільший проєкт з оцифрування документів генеалогічного характеру, що забезпечить їх збереження від можливих втрат внаслідок воєнних дій або бомбардувань задля збереження родинної історії багатьох українців та представників інших національностей, які проживають або проживали на території нашої держави. Проєктом передбачено встановлення 100 камер та виготовлення понад 100 млн скан-копій документів НАФ України генеалогічного характеру [10].

Під час дослідження встановлено, що в умовах воєнних загроз архівні документи набувають особливого значення як елемент національної безпеки, історичної пам'яті та правової системи держави. Саме архівні матеріали є основою для проведення історичних досліджень та формування об'єктивного уявлення про минуле. Вони можуть використовуватися як джерело доказів для докумен-

тування воєнних злочинів та порушень міжнародного гуманітарного права. Архівні документи допомагають фіксувати події війни, зберігати свідчення очевидців та формувати історичну пам'ять майбутніх поколінь [3].

Визначено, що основними ризиками для архівів є фізичне знищення, незаконне вилучення та цифрові загрози. У відповідь на ці виклики держава впроваджує комплекс заходів, серед яких ключове місце займають цифровізація, евакуація та міжнародна співпраця. Перспективним напрямом розвитку є формування інтегрованої системи захисту архівної спадщини, яка поєднуватиме традиційні та цифрові методи зберігання, а також забезпечуватиме їх стійкість до сучасних викликів.

Отже, ефективний захист архівів у воєнний період можливий лише за умови системного підходу, який передбачає поєднання державної політики, технологічних інновацій та міжнародної підтримки.

Список використаних джерел

1. Васильчук В. Документальна спадщина України: стратегія порятунку та розвитку. 24 канал. URL: https://24tv.ua/yak-ukrayina-pratsyuue-nad-zberezhennyam-arhiviv-pid-chas-viyni_n2796631 (дата звернення 17.03.2026).
2. Назарчук І. Українські архіви: документування шкоди від російської збройної агресії. LB.ua. URL: https://lb.ua/culture/2025/03/09/664393_ukrainski_arhivi_dokumentuvannya.html (дата звернення 17.03.2026).
3. Лозинська Т. М. Організація архівної справи в умовах війни. *Innovation Processes in Science and Education: Materials of the VI International Research and Practical Internet Conference (November 20, 2024) collection of abstracts for the general ed. S. Onyshchenko. Zdar nad Sazavou: «DEL s.z.»*, 2024. С. 12–14 (дата звернення 17.03.2026).
4. Укрдержархів: підсумки роботи у 2025 році та плани на 2026-й. *Юридичний Вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/ukrderzharchiv-pidsumky-roboty-u-2025-rotsi-ta-plany-na-2026-j/> (дата звернення 17.03.2026).
5. Про схвалення Стратегії захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: *Верховна Рада України*. Від 24.12.2024 документ 1349-2024-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 20.03.2026).
6. Понад 105 мільйонів документів: українські архіви оцифровують національну пам'ять попри широкомасштабну війну. *GOV.UA*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-105-milioniv-dokumentiv-ukrainski-arkhivy-otsyfrovuyut-natsionalnu-pamiat-popry-shyrokomashtabnu-viynu> (дата звернення 20.03.2026).
7. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій. *Верховна Рада України*. Від 30.10.2013 документ 841-2013-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.03.2026).
8. Про внесення змін в додаток 1 до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій. *Верховна Рада України*. Від 21.04.2025 документ 475-2025-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.03.2026).
9. Про затвердження Змін до Порядку приймання-передавання електронних документів Національного архівного фонду на постійне зберігання. *Верховна Рада України*. Від 02.06.2025 документ z0855-25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0855-25#Text> (дата звернення 20.03.2026).

10. Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2025 році та пріоритети Укрдержархіву на 2026 рік. *Державна архівна служба України*. Київ, 2026. С. 67 (дата звернення 20.03.2026).

11. Випалена пам'ять: у Чернігові росіяни знищили архів СБУ. *Музей Голодомору*. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/news/vypalena-pam-iat-u-chernihovi-rosiiany-znyshchyly-arkhiv-sbu/> (дата звернення 20.03.2026).



УДК 930.251:[061.2:2](477)

Шаповал Марина Анатоліївна
(*наук. керівник – магістр державного управління Чиркова М. Ю.*)
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», м. Полтава

ОРГАНІЗАЦІЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ В МІНОРИТАРНИХ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Розкрито проблеми організації архівної справи в нечисельних релігійних громадах, зокрема відсутність систематизації документів і належних умов їх зберігання. Запропоновано напрями вдосконалення архівної діяльності шляхом впровадження номенклатури справ, електронного обліку та організаційних заходів.

Ключові слова: архів, електронний облік документів, номенклатура справ, міноритарна релігійна громада.

У сучасних умовах архівна справа відіграє важливу роль у збереженні документальної спадщини, яка є складником національної пам'яті та ідентичності. Особливе місце в цій системі посідають архіви релігійних організацій, що акумулюють матеріали не лише управлінського, а й духовно-культурного характеру. Водночас саме міноритарні релігійні громади найчастіше стикаються з труднощами у належній організації архівної діяльності.

Міноритарні релігійні громади – це нечисленні за кількістю вірян релігійні об'єднання, які не належать до домінуючих конфесій у суспільстві та функціонують в умовах обмежених ресурсів. Такий статус зумовлює спрощений характер ведення діловодства, відсутність спеціалізованих структурних підрозділів і кваліфікованих працівників, що ускладнює дотримання вимог законодавства у сфері архівної справи.

Основними проблемами є відсутність системного підходу до систематизації та обліку документів, недотримання вимог щодо їх зберігання, недостатня увага з боку громади до збереження історично цінних документів (зокрема старовинних фотографій), а також брак нормативно-методичних знань у працівників. Документи часто накопичуються без належного упорядкування, не формуються у справу відповідно до номенклатури, що ускладнює їх пошук і використання.

Окремою проблемою залишається неналежна організація умов зберігання документів. У більшості випадків відсутні спеціально облаштовані архівосхо-